

పీఠ.

శరణారిని

భట్లముడి సీతారామమూర్తి

శరణా రి ని

రచయిత - ప్రకాశకులు,
కోవిద, విశ్వప్రసీద, పండిత,
శ్రీ భట్లమణి సీతారామమూర్తి
శ్రీ మహారాజావారి హై స్కూల్,
పల్లకి మిడి,
(గజాం జిల్లా.)

అన్ని హక్కులు గ్రంథకర్తవి.

ఓం.

తొలి పలుకు

'శుశాన్తాని' అను నీ నిన్ని కావ్యానికి తొలిపలుకు నేను వ్రాయటానికి కారణం 'కృతకర్త' కవిమిత్రులున్నవన శ్రీ సీతారామమూర్తిగారి సుహృదను కాననం. బాల్యం నుండి వారికుండే కవిత్వాభిలాష, భావోద్వేగాలైన సాటూ, పద్యాలూ రచించే వారి అపూర్వ కవిత్వశక్తి, వారు తెలుసును. వారి కంఠం మధురం, హృదయం మనురం, కావున కవిత్వం మధురంగా ఉంటుందని, వేరే చెప్పవక్కరలేదు. ఈవిక్రీ, శీవిక్రీ విశ్రుతమైన వంశములో జన్మించేరు, శ్రీ సీతారామమూర్తిగారు. నిరాడంబరమైన జీవితం గడుపుతూ, కష్టజీవుల ఆజేదరను అధ్యం చేసుకొని, వారి బాధ తనదిగా భావించి కరగి మరిగే కోమల హృదయం వీరిది. అలాంటి హృదయం నుండి ఇలాంటి కావ్యం వెలువడటంలో ఆశ్చర్యమేమింది ?

ఈ కావ్యంలోని ఇతివృత్తం పాఠాణికంగాని, చారిత్రకంగాని కాదు. మరి ఒక అనాధయైన ఇల్లాలి విషాదాంత జీవితగాధ. కావ్యం భారతభూమి వర్ణనతో సాగిరంభం అవుతోంది.

సీ॥ త్రిసదావాసమ్ము శ్రేయోవిలాసమ్ము
 సత్కళానంద విశ్రామభూమి
 ప్రేమస్యవంతి కోద్దామ ప్రవాహమ్ము
 సత్యవిజ్ఞాన విశ్వాసభూష
 సంగీత సాహిత్య శృంగారభూమిక
 మంగళ కామనారంగభూమి
 అధ్యాత్మభావ నాధ్యాపనాయతవేది
 కరువార్ద్ర ఛాటికకర్మపిఠి

లే॥గీ॥ ప్రథిత భరతమ్మ ఖండమ్మ భారతమ్మ
 రత్ననగరత్తు సగరవిరాజితమ్మ
 నదనదీస్వాదు జలకల నాదముదిత
 నవనవోన్మేష సస్యపూర్ణమ్మ నహ ! హ !

కావ్యంలోని కథకు ఇట్టి వర్ణనతో ప్రారంభం ఎంతో చక్కగా ఉంది. అందు లాహోరు నగరం. ఆ నగరాన్ని 'కడుపుగడుపు' దూర ప్రవాసి ఒకడు అర్థాంగ లక్ష్మితో కూడ, చేరినాడు. కష్టజీవి రెక్కాడితే దొక్కాడుతుంది. కాయకష్టమే అతనికి ఆత్మ బంధువు.

గీ॥ "దూరదేశాన 'నా' యను పారలెవరు,
 లేక 'రెక్కాడ' డొక్కాడు లేమిబ్రతుకె
 మైనకష్టించి సంతృప్తిమైనబ్రతుకు
 బ్రతుకుచుండిరి మధుకథా బంధులచట.

ఇలా కొన్నేండ్లవారికి గడచేయి. ఇంతలో

"మిన్నుమినుకని లోలోన మెఱయుచున్న
 భవ్యదాంపత్య జీవన భవనమునకు
 వెలుగునగు పాపకలుగు చిన్నెలునుచూపె"

ఇచ్చటపడిన అలంకారం నిజంగా వెలుగువంటిదే. కాలం ఒక్క తీరుగా వెళ్లుదు. భారతదేశం రెండు ముక్కలయింది. మతకలహ మహా ప్రళయం ముంచుకొచ్చింది. మానవుని ఆత్మన్నత్యంకోసం వీర్వడిన మతం

మానవుని స్వంసానికి కారణమయింది. మరేకలనా మారణహోమంలో
పడి నశించిన వేలకొలది కుటుంబాల దురవస్థను వర్ణించిన ఘట్టం హృదయ
విదాహకం. మఠావేశానికి లోనయిన మానవులు రాక్షసులకంటె హీనంగా

“తల్లలయెడుల పాల్దొవుపిల్లలఁ జమ్మి,
చెండులవలెతలల్ చెండువారు,
ఒకలించిసుగుచు, ప్రేగులంపీకుచు
గుడ్డాడదీయుచు గుడ్డువారు
నిండుచూలొండ్రును ఖండించి గర్భన్త
పిండస్థితిని చూచుచుండువారు
మానభంగము కొడంబడని మానవతుల
బంధించి పశువృత్తిఁ బరగువారు

రౌద్రభీభత్స మత్తకరాళ రూప
ములను దాల్చినయతేమృత్యు ముఖులువారు
మారణాయత్త యంత్రాల మాడ్చికోరి,
ఘోరవిధ్వంస సల్పిరి క్రూరులగుచు,

ఈ పెను వ్యశయంలో చిక్కుకొన్న కథానాయకుడు యీ అంధ
లోకాన్ని వీడి తన యిల్లానిని ఆనాధనుచేసి పోతాడు. మండుపెడారిలో
ప్రపవర ఒక వృధారహృదయుడగు వైద్యుడీమె కాశ్రయమిస్తాడు, కాని
విధికి ఆమెపై కనికర లేదు.

“నెల గడచెనెలేదో ఆ నెలతపయిన్
 వెజ్జునాలి నీచపుదృష్టినే
 తలపడి యనుమానింపగఁ గలతలు
 గృహమందుఁబుట్టెఁ గలికిపోగులగనె”.

ఇంకెలా ఉండగలదాయింట్లో ? ఇటువీడి ఆ నిండుచూలాలు కష్టపడి
 శీవించటానికి ప్రయత్నిస్తుంది ; కాని గర్భభారంచే కష్టజీవనానికి అనువు
 గాక భిక్షావృత్తి ఇష్టం లేకపోయినా ఆమె అవలంబించవలసి వస్తుంది.
 ఈ సందర్భంలో కవి వర్ణించిన విరుజేదల దుస్థితిఘట్టం చదువుతూ ఉంటే
 ఎంతటి శిలఃస్పృహదయమై నా దృశ్యపూతం కాక తీరుదు.

“కక్షగినగుండెతో మఱిగికారిన బొప్పపుభారతో నదె
 కరుణారసమ్ముఁజిమ్ము నెకగాజుకలమ్మునుఁ జేతబట్టి
 బరువుభరింపలేని అతిభావుకు”డగు కవివాసిపెట్టిన
 కావ్యమియ్యధి.

ఆ సందర్భంలోని పద్యాలు భావగంభీరములు. కవిత్వం సరళం
 మధురం, ఉదారం. కవియొక్క క్రాంతి దృశ్యస్వనిట సువ్యక్తిం. రచన
 ధారాశుద్ధి కలిగి, అర్థానురూపమైన శబ్దవిన్యాసంతో భావంపు తావుల
 గమనములు గుభాళించుచు వరువులిడు నట్టిది. కబ్బంలో కటుత్వం కన,
 బడదు. భిక్షుకోసం బయలుదేరిన నిండుచూలాలు ఆ అనాధను బావించి
 కవి హృదయం కలత చెందింది. ఇక ఆతని కలంలోంచి చిలుకునట్టి
 పలుకులు.....

చం. ప్రణయతరంగ తోలికలపై మధురమ్మునగాధమైన, జీ
వనపథమందు మోడమొదవంబయనించిన యా విలాస నా
కననిటు లోతుఘాను పెనుగడ్డయియడ్డుట ముగ్ధుచుండె, నెం
దును దరించేరునెనుడి నదాగతిపట్టి మునుంగకుండునే.”

చం. “ఇదియొక సిద్ధహస్తుడగు నిశ్వరశిల్పి యసల్పకల్ప నా
భృద్దయముఁబాపి మానవవిభూతిని లోతునెఱింగి నేర్పుతే
పాదిపినప్రేమమందిర మహూర్ణమునై శిథిలావశేషమై
తుదగనుచుండెన్సిల్లు పరిధూత ధరాదిపరాంతరావృత్తై.

చం. మొలకలుత్రోసి మోసలకు ముచ్చటరేకులుమూసి లేగెనల్
మెలికలువాని వూతకెలమిందలపెట్టిన తీవయిద్ది బా
బిలిచలువనె వలంచి తొలిఁబెట్టిన యా కళికమ్మనింక నీ
వలగనరాదు వ్రేటుపడెవాడుట మూడుటకాడ చూడమే ?

చం. కఱగినగుండెతో మఱిగికారిన బాష్పపుధారలో నదే
కరుణరసమ్ముఁజిమ్మ నొకగాజుకలమ్మునుఁజేతఁబట్టి, యే
బరువుభరించలేని యతిభావుకుడే కవివ్యాసిపెట్టెనో
చెరుగుచునున్నదీ కవిజీర్ణములై ఎడిపావపర్ణముల్.

చం. ముడియిడబొదు, జుట్టునటు, ముంగురులన్ విగ్రబెట్టఁ
బోదు ముం

దడుగిడలేదు, నెరుతడియారిన నూరటలేదు గోడునన్
తుడువగలేదు చెమ్మటలుతూలుచుఁదూలుచుఁబోవుచామె యే
గడపనొ కూర్చొనుకొ డీణముగర్భభరమ్మతి దుర్భరమ్మగక.

ఈ విధంగా శిక్షతో సంబంధం ఉన్నది. ఆ అనాథ స్వాధీనంలో ఆ
జ్యోతి ఆరిపోలేదు.

ఉ. నిండదు భగ్గుపాత్ర మవనిందలంపును లేవదెవ్వరో
గుండెకలట్టివారు తనకోకబళమ్మనుఁబెట్టనుందు రం
చెండిన యాననూతగొని యేగుచునున్నది దీనురాలు, తో
చెండిన మాకురాలి నుడులెత్తిన గాడ్పుసముక్కలైచనుక.

కాని లోకంలో మానవరూపంలో రాక్షసులున్నారని, కవి చూపిస్తాడు.
మానవత్వానికి కళంకం విన మదాంధుడగు భవమంతుని వ్రేవర్తన, శర
ణార్థిని దుస్థితి, ఆ సమయంలోనే ఆమె ప్రాసవం, లోడికట్టజీవులా అనాథ
శిశువును ఆదరింపుటం, మరణిస్తూన్న శరణార్థిని కష్టమొందిన సందేశం,
అనే ఘట్టాలు కరుణారస పరిప్లుతాలు. శరణార్థిని ఒసంగిన సందేశం
భారతాతి ఉత్తమ ధర్మాలకు, ఉత్తమ సంస్కృతికి ప్రతిబింబం, అది
ఒక ఉత్కృష్టరత్నం. దానికి వెల కట్టటం కష్టం. ఆ బాధ్యత రస
గ్రహణ పారీణిలయిన చదువరులకే ఒడివిపెట్టాను. కవి చెప్పినట్లు
'లొకకము, నాగరకతయు, మాకుఁదెలియునమచ గర్వించి పత్రికలపైఁత్రిప్ప

నహజహదయసౌశీల్య, శాంతస్మృతులబ్ధిని డబ్బుగలిగిన గడ్డిలాలకు' ఈ సం
దేశం అర్థంకాకపోవచ్చు. కాని సుఖదుఃఖానభవ సంజనిత సుగుణ సంప
త్వరీహిత కోమల హృదయాలగు సామాన్యులకిది ఒక అమృత ప్రవంతియే.
మరణిస్తూన్న తల్లి కుమారున కిచ్చిన సందేశంలోని కొన్ని పద్యాలు.

ఈ. "మాతృయువముద్రిచ్చుకొనుమా! కనుమా నిజ
మానుషత్వ మే
రీతినిరూతమౌనొ విపరీతమతమ్ముల నమ్ముబొకుమా
చేతల, నీతి, వ్రాతల విశేషతరబాపుము మర్త్యబాతి కిం
దేతనఁబెప్పగా నమరజివివి కావలెనీపు పుత్రకా."

ఈ. "బాతిమతాది మార్గములు సంకుచితమ్ములు పంకకంట కో
పేతములట్లుజేసి యవివేకులు మ్రుచ్చులు విశ్వసాహృదా
భూతమొనర్చుచుండిరిక గావలెభావవికాలమార్గముల్.
ఆ తలపుల్ చెలార్చుమున యానునయమ్ముల నీపుపుత్రకా!"

ఈ. "ఋతలుపడ్డవైమురిగిముక్కుచునున్నవిమూలసూత్రముల్
తాతలగోతులట్లరసి తాముతలందల పెద్దలైరి, యే
కూతలోవ్రాతలైవెలయ కూటికిగూటికి వాచిరెందజొ
నీతిబలమ్ము కావయునిప్పుడు నీవదికూర్చు పుత్రకా!"

ఈ విధంగా కాన్యం విషయ సందేశంతో పూర్తి అవుతుంది. పాఠకులు
బదులైన గుండెల్లో నిట్లూర్చుటట్లు చేస్తాడీవి. ఇట్టి కావ్యానే ఈనాడు

అవునరం. మానవజాతిని మానవశ్వమాన్దంలో పెట్టటానికిట్టికావ్యాటింతో ఉపకరిస్తాయి. ఈ కావ్యం పరిమాణంలో చిన్నదైనా గుణంలో పెద్దది. శ్రీ సీతారామమూర్తగారు ముందుముందు ఇంతకుంటే ఉత్కృష్టమైన కావ్య సుమాలతో ఆంధ్రభాషాయోష నలవేరించగల రసటంలో సంభ్రాంతి లేదు. ఈ గ్రంథాన్ని ఆంధ్రలోకం ఆదరించి ఈ నవ్యకవికి ఇతోధిక పుష్పాహాన్నివ్వ గలదని ఆశిస్తున్నాను.

ఇట్లు,

సాహిత్యవిద్వాంసవీణ, భాషాపరిజ్ఞా,

అ య ల సో మ యా జు ల న ర సిం గ రా ఘ్న,

ఎమ్.ఏ.,బి.ఇ.ఎల్.,

(ఆంధ్రభాషోపన్యాసకులు),

కృష్ణచంద్ర గజపతి కాలేజీ,

పల్నాకిమిడి.

మ న వి

రసిక హృదయ ప్రసన్నాను రాగరేఖ
నిస్తమః ప్రక్రియాద్యుతి విస్తృతిగన
సంతరంగః పున నిల్చి యాడుహాయి
నాకృతికుమారి మీ దీవనలను వలచి.

అమూల్య కాలక్యమును శ్రమను, లెక్కించక “తొలిపలుకు”న
శరణార్థినికి తన సదభిప్రాయమును ప్రసాదించిన—

ఆదర్శప్రాయాలు, నహృదయులు, ప్రజ్ఞానిధులు, మన్నిత్తులునైన,
సాహిత్య విద్యాప్రవీణ, ఉభయభాషా ప్రవీణ,

బ్రహ్మశ్రీ ఆయలసోమయాజుల నరసింగరావు,
ఎమ్.ఎ.,బి.ఐ.ఎల్. గారికిని,

శిష్యవాత్సల్యమునుజూపి, వారి శుభాశీస్సులతో “శరణార్థిని
ముదితముగాజేసిన—

శ్రీమద్గురువరులు, అనంతప్రతిభా విశిష్టులు, సాహిత్య నిరోమణి,
మహాసా విద్యాప్రవీణ, ఆయుర్వేదాచార్య, కవిరాజు

బ్రహ్మశ్రీ ఆనంత త్రిపాఠీ శర్మ, ఎమ్.ఏ. గారికిని,

నా యుత్సాహమును ద్విగుణీకృతముగా జేసిన శ్రీయుతులు నాయాత్మమిత్ర
సహోపాధ్యాయులును—

కృతజ్ఞతాభి వందనములు.

ఇట్లు విధేయుడు,

భ. సీ తా రా మ మూ ర్తి,

గృంథకర్త,

ఓం.

కృతి సమర్పణ

ప్రథిత వేంకట సూర్యనారాయణాఖ్య
జనకుః గామేశ్వరమ్మను జననిః బూజ
చేయు కోర్కెను సద్భావశిష్ట కృతి స
మర్పణముసేతు దీనిగృతార్థత గన॥

అమ్మ కమ్మని యెడవిది చిమ్ముతేనె
నాన్న విన్నాణముల వెల్లు వెన్నెలలను
గోలి రూపేళుఁ గన్న నా కూర్మికూప్పు
సత్కృతిగ నిత్తువారి కంజలి ఘటించి

ఓం.

శ్రీల నానంగ గన్నదము సేమముఁ గూర్పగ భవ్యమూర్తి వై
లాలిత సత్కళా లలిత లాస్యపు లీలలు నోలలాడుచున్
సకాలిక శక్తినిచ్చి “అహమస్మి” యనంగఁ గృతార్థుఁజేయగన్
బాలుడు వీవెవాణి ! నినుఁజాలగ నమ్మితిసుమ్మి ! అమ్మరో !

నా నోటంబలి కించుచున్నయది తానా మాతయే, బ్రాహ్మియే,
జ్ఞా నానందమయ స్వరూపిణియే, ప్రజ్ఞావాప్య కల్యాణియే,
ధ్యా నాధాన రసత్సుధామధుర వాగ్ధారావతారమ్మునన్
నా నాదోషహర ప్రసన్నతను విన్నాణమ్ముతోఁ జిమ్మెడిన్”

దినదిన వర్ధమానమగు తియ్యని సత్ కవితారసమ్ము గోగ్ర
లినని కనన్ని చప్పనయి లెక్కకుఁజొక్కకుఁ జిక్కకుండు, నే
లనగ భవత్కృతిప్రతిభ కందఱమందముదమ్ము నంద మీ
వెనుక మిగిల్చి కొంతయచి బెట్టుట సత్కవులార మొక్కెదన్.

ఓం.

శ ర ణా ర్థ ని

శ్రీకారము

శ్రీసదావాసమ్ము శ్రీయోవిలాసమ్ము
సత్కళానంద విశ్రామభూమి
ప్రేమస్రవంతికోద్దామ ప్రవాహమ్ము
సత్యవిజ్ఞాన విశ్వాసభూమి
సంగీతసాహిత్య శృంగార భూమిక
మంగళకామ నారంగభూమి
అధ్యాత్మభావ నాధ్యాపనాయతవేది
కరుణార్ద్రవాటిక కర్మపీఠి

ప్రథిత భరతమ్ము ఖండమ్ము భారతమ్ము
రత్న-నగరత్న-నగర-విరాజితమ్ము
నదనదీస్వాదు జలకలనాదముదిత
నవనవోన్నేష సస్యపూర్ణమ్ము నహ ! హ !

“-వర్ణనాతీతమందాక పరపురమ్ము”...

మ॥ అది “లాహోరటవారు “హిందు ముసలిమ్మన్న”
 ప్రభేదమ్ములన్
 విత్తుదలో నెంచక “భాయిభాయి” యనియెన్నే
 నేండ్లుగానుండిరే
 యదకుంబోరును లేక నెయ్యమును వియ్యమ్ముది,
 యింపొంది, యా
 పదలందొక్కరి కొక్కరాప్త గతితోట్పాటాదురా
 నాటికిన్”

తే॥ గీ॥ కడుపుగడపగ నచటనాకరి లభింప
 వలనవోయెను దూరప్రవాసి యొకఁడు.
 ఆతని యర్ధాంగ లక్ష్మియే యగుటఁజేసి
 తోడనీడగ భార్యతోడోడనేగె.

ఉ॥ దూరపుదేశమేగి తమ దుఃఖసుఖమ్ములఁజూచు బంధు లె
 వ్వారును లేనిచోట ఋజువర్తన్మలైయట వారిమైత్రితో
 తీచిచినేర్చి కాపురపుఁ దీపులనోపినదీనదంపతుల్
 వారలు నాకలమ్మునకు బందుగులిందును ముందుముందునన్

తే॥ గీ॥ దూరదేశాన “నా” యను వారలెవరు
 లేక, “రెక్కాడచొక్కాడు” లేమి బ్రతుకె
 యైన, గఱ్ఱించి సంతృప్తమైబ్రతుకు-
 బ్రతుకుచుండిరి మనకథా బంధులచట.

మ॥ ధనధాన్యములు లేవు లేవను మనోదార్బల్యమేలేద 'యి
మ్మని' యాచింపక, కాయకష్టమున సంపాదించి సంతృప్త జీ
వనమాధుర్యముగ్రోలుచుండి, తమదాంపత్యంబు 'నాదర్శమా
నను నట్లుండిరి వారలివ్వర తులూనందాంబుధిన్ దేలుచున్.

తే॥ గీ॥ ఇట్టైవారికిఁ గొన్నేండ్ల యేగెనచట
మినుక్కుమినుకని లోలోన మెఱయుచున్న
భవ్యదాంపత్య జీవన భవనమునకు
వెలుగునగు పాపకలుగు చిన్నెలును చూపె॥

చం॥ ఉచితసవర్యలన్, మధువులొక్కెడి మాటల నాటపాటలన్
రుచికరభోజనముల వరుంబరితృప్తునిజేసి చెంత నా
సుచరితముచ్చటల్ గురియఁ జొక్కఁపులీలదేలు నొక్క నా
డచలమనోనురాగమున నవ్విభుడామెనుఁజూచి యిట్లనన్॥

కం॥ దైవిగుణ సంపద నీ
కైవసమొనరించి సృష్టిఘనతను గాంచెన్
నీ వైననాడె పురుషుని
జీవితమున నొక్కవెలుగు చెలఁగును కలికీ !

శా॥ కంటన్మీరునుఁ జంటిఁ బాలునొలుకన్ గాఢాణ్యవాత్సల్యముల్
 జంటిఁగోరూపశ్శీనట్టి భవ్యముభవజ్జన్మంబహా ! భామిని !
 పంటల్ భాగ్యములెన్నియున్నఁ బురుషప్రాగల్భ్య మర్థంజెన
 ట్టింటన్ బచ్చగ మీరునిల్చు సిరియెండే నిండుగంపత్తుతా॥

కం॥ అనిపలికిన ప్రియుపలుకుల
 గొనములఁ దనమనమునందుఁ గొనియాడుచు, ని
 ట్లొనఁగూర్చు దీనబంధుని
 వినుతించుచులేమ మురిసి విభుతోననియెన్॥

తే॥ గీ॥ మధురహృదయులు, సౌమ్యులు, మంచి మాత్ర
 మునె గ్రహించెడు సత్ప్రవర్తనులు మీరు
 కాన మనబ్రతు కానందకరముకాగఁ
 గడచుచుండుట నిదియె భాగ్యమునాకం॥

తే॥ గీ॥ ఇటుల నొంజొరుల్ నైజసంతృప్తిగలిగి
 సంతతానంద కందళితాంతరంగు
 లగుచు, జీవన మధురిమలానియాని
 కాలవాహినిలో కొంతకడచినంత॥

పరివర్తనము

ఉ॥ నిండుటెడంద జీవనము నిచ్చులుధారలు నోసిపోసి యా
పండితరాజ్యహాత్ముల యపారకృపిన్ ఫలియించె సర్వకో
ద్దండుల చేతినుండి వెలిదప్పిన భారతభూమి, చెక్కలై
రెండుగఁ జేయ నెంచి రొకరిద్దరు గద్దియదిద్దు బుద్ధికో॥

తే॥ గీ॥ 'వేసువేరుగ దేశము విభజనమ్ము
సలుపవలె'నన్న తీర్మానములు చెలంగె
'హిందుముస్లిమ్' ప్రభేదమ్ము క్రిందుకొనియె
భయదదుర్నీతి ప్రజలలోఁ బ్రబలజొచ్చె॥

కం॥ వాతలునై కోతలునై ఈతలపులు ప్రజలవెతకు
హేతువులయ్యెన్
హేతులులోతులఁ జూచుందాతలనీతులను లోతుఁ
దలపంజొకడున్॥

ఉ॥ స్వార్థపిశాచమూనుట విషాక్తమథాంధులు నైరవహ్నులన్
వ్యర్థముగారగిల్చి సరభస్మము సేయుదురంతెకాక యే
కార్థములై మహత్తర వికాసములౌ మతసూక్తులవ్వి య
త్యర్థకతోరఘాతుక కదర్థములెట్లగు నేడు రేపునున్॥

చం॥ చిరుకెరటాలతో మధురజీవనముల్ తెవతేరిపార బం
 ధురసుమనస్సమీర పరిధూత మనోహర కాలనిర్ఘాఢ
 హరకృతమర్త్యమారణ మహావ్యవహార కరాళలీల భీ
 కరమత్తవైర ముప్పైనలుగప్పెను ముప్పులగుప్పి చప్పనన్॥

సీ॥ తల్లులయొడుల పాల్ద్రాగుపిల్లలఁజిమ్మి
 చెండులవలె తలల్ జెంచువారు
 పీకలంబినుగుచుఁ బ్రేగులంబీకుచు .
 గుడ్లూడదీయుచు గుడ్లువారు
 నిండుచూలాండ్రును ఖండించి గర్భస్థ
 పిండస్థితిని చూచుచుండువారు
 మానభంగము కొడంబడని మానవళుల
 బంధించి పశువుత్తిఁ బరగువారు.

తే॥ గీ॥ రాద్రీబీభత్స మత్తకరాళరూప
 ములను దాల్చిన యపమృత్యుముఖులువారు
 మారణాయత్త యంత్రాలమాడ్కికోరి
 ఘోరవిశ్వంసనల్పిరి కూరులగుచు॥

తే॥ గీ॥ అచటివారలు డెబ్బదియైదుపాళ్లు
తలుపులను బిగియించి యీవలకురాక
ప్రాణములు పిడికిటఁబట్టి పగలురేలు
బ్రతుకుచుండిరి జీవచ్ఛవంబులట్లు॥

తే॥ గీ॥ ఆ మహాఘోరములఁ గనులారగాంచు
వారికాహారనిద్రలు దూరమగుట
బెంగపడికృంగి యారోగ్యభంగమగుట
వింతయే ? వింతరోగాలు విస్తరింతు !

కం॥ తమజీవననృత్తికి భంగమువాటిల నామతాంధ్ర
కలహమువలనన్
క్షమయెంతకలిగియున్నను, శ్రమహెచ్చయి మనప్రవాస
సఖులను వేచెన్॥

కం॥ తనపతి యారోగ్యము దినదినమునఁ జెడిమిగుల దుస్థి
తినిఁజూపగ నా
వనిత మనమ్మునభీతిలి యనెనాతనితోడఁ గనుల
నశ్చులుగ్గిమ్మన్॥

శా॥ మీయాహోగ్యము నాయువున్న నది యే మేలొండు
 నాకేల ? మీ
 కాయాసమ్మగుచుండె నే దినము నీ కర్కోట
 కాలాహతిన్.
 కాయో కూరయొ చాలుతిండికిది యే కష్టమ్ముగా
 నుండె. నే
 రేయిన్ హా యన లేదు పో ! క్షణము నిద్రింపరా
 గన్మాసిరే !

ఉ॥ చేయగోపట్టినంత పనిజేయుచునుంటిని గాని యింతతో
 సాయముజేయజాలుదునే! చాలదురైక్కలుముక్కలైన, లే
 దాయెనుపాయమేనియును. దాపురమయ్యెను బీడకాపురా
 'లో' యని యేడ్చు కాలమిది యొచ్చుటయెట్టిది
 యీడ్చుటేగతిన్॥

ఉ॥ ఆ యెక నే విషాదనదమాగక సాగెరా ? దోగి యశ్రువుల్
 పాయలుగట్టి పారె తనపాలిన చెక్కులమీద. లోననే
 దో ! యది చెప్పలేనివెత దుర్భరహాటను మేనువ్రాల్చె నా
 తోయజనేత్రీనాధునవిదూర దయాహృదయమ్మునమ్ముచు॥

తే॥ గీ॥ “బితుకుబతుకని” గుండెలు బెదరుచుండ
 నిదురపట్టునె ? ఐననో నిముసమిట్టె
 కన్నుమూసిరి. యింతలో గలకలమ్ము
 పెమ్ముకొనె నిండ్లుగాల్సిరి. దొమ్మిజరిగె॥

మ॥ మతవిద్వేష భయానక ప్రళయ శుంభ న్మారుతోద్ధూతి నా
తతశాఖల్ జనశాఖులాహత సముత్పాటమ్ము లండ్రెల్లె. ను
ద్ధతృక్షమ్ములపాటుచేనలుంగుఁ దత్ప్రింతాల్పృక్షమ్ము లీ
గతిన్మృత్యుతి బంధుసందగితె నా ఘాతమ్ము పాయమ్ముగొ

కం॥ ఏ యన్యాయమెఱుంగడ మాయకుడావంత పొంత
మాటలు తలపం.
దాయనకు నిట్టియాపద జేయఁగఁజేయాడె నెట్లొ
చెపుమా ! విధికి॥

అ॥ వె॥ వారియాత్మ తృప్తివర్తనమ్మును వారి
దూరదృష్టి నైజతుష్టి పుష్టి
దారిజూపు వారి పారస్పరిక ప్రేమ
యైనవిధియె వారికడ్డనుయ్యె.

కం॥ ఆ దంపతుల మనమ్ముల మోదము హతమార్చె విధియె
ముష్కరుడగుచున్,
ఏ దేమియైన నాయమభేదముఁగననె వరిగుండె
కెలుకదు కలతక॥

చం॥ 'కువకువ'యంచు రెక్కలవికుంచిత లీలలనప్పళించి, చం
 చువులమరల్చియుత్సకతజూపుచుఁ బ్రేమకులంచమిచ్చు జ
 క్క-వకనయెవ్వయో కలలగాంచుచు లొకమెవిస్ఫుటించె తా
 నవలనమర్చెబోయఁచొకయమ్మని యించుకయెంచబోయెనే?

శా॥ ఏరీచెప్పఁగలట్టివారు భువిలోనేవేళకేమానా ? లో
 కారాధ్యప్రతిభావిశిష్టుల, జగత్కల్యాణ సంధాయ కో
 దారాచారులఁబుత్తులంగనిన మాతల్ గూటికింగుడ్డకున్
 దూరమైకడగండ్ల పాలగుచుఁజేతుల్ చాచఁజూడమే?

ఉ॥ తామొకమాతృగర్భమునఁడమ్ములునన్నలు నొచుఁబుట్టి ము
 న్నామెసురక్షణమ్మున నెయన్నమునిరముగ్రోలుచుండి, యం
 దేమహితాత్ములున్ బ్రధితధీయుతులొచునుఁగొందఱుంటయర
 దేమరికొందఱుద్ధతులు, దీనులుఘోనులు నొటఁజూడమే ?

కం॥ కాలమొ ! కర్మమొ ! ధర్మమొ ! చాలకమగు
 ప్రకృతియో ప్రజాపతి కృతియో !
 మేలునొ, కీడునొ ఎపుడేవేళకు నొనరింపఁదెలియ
 వీలగునొక్కో ?

తే॥ గీ॥ చిచ్చుముట్టించి ముగ్ధులురెచ్చగొట్ట
నిండ్లుకాలినఁ బిచ్చకగుండ్లుకూడ
పాప ! మా మధ్య మంటలోఁబడినయట్లు
గాయపడెనయ్యె ! ఆప్రివాసియునునాడు

సీ॥ కన్నీరు నిరతమ్ముగ్గమ్ము చుండునుగాని
పతిచెంలేబలుకు నిబ్బరములొలుక
నేవేళకాతని కేమికావలయునో !

యని మంచమునువీడి చనదువెలికి
పతి యివిపత్తునుఁ బాయుటెట్లని వగన్
మెదుకై నఁబెట్టదు మెలతనోట
“తనగతి ముందేమొ” ? యను నూహలకు వెరచి
ధవునిఁబోవగ దేవదేవుడలఁచు

తే॥ గీ॥ నాయభాగ్యమె హేతువౌననుచుఁగుంగు
పాపకడుపునఁ బడువేళ పాపమేమొ ?
యనుచుఁదపియించు మున్బుట్టు నయ్యకొరకు
నెన్నోరీతుల నా సతియేడ్చుదలచి.

అనాధ

చం॥ కలఁడాక వైద్యుడచ్చట నకారణసత్కరుణా ప్రపూర్ణుడు
జ్వలమతిజాతిపంక్తి మతసంస్కృతి భేదములెంచబోడు, దీ
నులకెలమిన్ పహాయపడు నొవ్వగ నెవ్వరి నాడఁబోడు- తా
ఫలముపద ప్రతిష్ఠదలపండటు మానవజాతి సేవలక॥

ఉ॥ ఆడఁడుభక్తుడొను-కలహాశన భక్తిబదాలఁబాడుచుకొ
జేతలులేని కూతలను సేవనొనర్చుడు-దీనబాంధవ
ప్రీతియొనర్ప నిత్యముదపించును దూషితదీనదుఃఖత
వాతముసేవఁజేయుచు గృహపరుడై యొకకర్మయోగియై॥

మ॥ ఆతడా పాతమునందు ఫరోరతర హత్యాకృత్యముల్
మాన్యుగా

జితనమైంతయొచేసెనాప్పునె ? మధుస్యందముడొనలో
ధరినైనకొ విరమించదాతని మహాత్యాగమ్ము నావిధి పీ
డితులకొ వైద్యచికిత్ససేయు పరిపాటికొమించె లోకాదృతికొ,

కం॥ తనభర్తకు నా వైద్యుని మనదీనచికిత్సఁజేయు
మనివేడగ, స
న్మనమునఁ జికిత్సఁజేసెను. కనరావేమైనమేలు
కల్గెడు చిన్నెల్.

కం|| తనశక్తికొలది సాధనవెనుకాడకఁ జేసెనరసి
వెజ్జుడు కరుణన్
వెనుకాడె నా ప్రవాసుల మునుపటి దౌర్భాగ్యమెల్ల
మోసముచేయన్||

కం|| ఇట్టుల రేయింబవలిక్కట్టుల కుండట్టుకొనుచు
కలవన్నియు తా
కట్టిడిఖర్చులఁజేసెను కట్టా! విధి యామెయెడలఁ
గట్టడియయ్యెన్||

తే||గీ|| ఆశలడుగంటె దీనప్రియత్నమెల్ల
వ్యర్థమయ్యెను వైధవ్య యాతనమ్ము
ననుభవింపకఁ దీరనిదయ్యెనయ్యె !
పతినిఁబాసిన లేమకు గతులుకలవె ?

తే||గీ|| గోలుగోలున నేడ్చును గొంతుకి గుర
నెత్తినోరును మాటికి మొత్తుకొనును
లట్టెతలపోసిగాసిలి వట్టుడప్పి
క్రిందఁబడి చితుకునొక బొమ్మచందముగ నె.

తే॥గీ॥ పసపుగుంకుమతో గుగ్గింకెభాగ్యరేఖ
 గాజపూసలమోజులు కాలిపోయె
 పూర్ణభావాను బంధమ్ము పుటుకుమనియె
 నర్వణుబోయె మిగిలెన సహ్యాపీఠ.

తే॥గీ॥ అస్తమించెను భాగ్యప్రభాకరుండు
 చిమ్మచీకట్ల గ్రమ్మెను జీవనమున
 కూరజాతులు నోర్వొప్పి కొనెడివేళ
 నీ ప్రయాణము సులువుగా నెట్లుసాగు?

కం॥ కనియాయనాథ యాపదంగని కారపుమనముకలుగి
 కనులను నీరై,
 కొనకొనలజార వైద్యుడు తనయింటనే యామెనుంచు
 దలఁచుచుఁబలికె॥

ఉ॥ సోదరి ! నీదుడుస్థితినిఁజూచితినే, గనులార, లేరుగా ?
 ఈదరి బంధులెవ్వరికనే గతినుండువు ? తిందువేమి ? మా
 కేదియొ కొద్దిసాయమయి, యాపయినుండుము
 మాదునింట నీ
 కో దినమట్లనేకడఁచుఁ గూడునుగుడ్డ కొఱంతలేకయే.

తే॥ గీ॥ ఇటుల నెన్నెన్నో రీతుల నెలమిజాలి
కలిగి వైద్యుడు పలికిన పలుకులాత్మ
దలచి గత్యంతరము లేనిదగుట నామె
యొప్పుకొని వారియింటనె యుండనేగె.

ఉ. లేరటయాత్మబంధువులు లెక్కకునెక్కడో యున్ననక్కరన్
వారిలు దూరదేశమిటు వత్తురె? ఘోరము కాలహాట నే
దారియు గానరాక తలదాచగ తీరకచేరే నా మహా
దారుని యింటనుంట యుచితమ్మనియెంచియనాథమీదటన్.

చం. తనపతి యెల్లవేళల హృదంతరమందు వసింప బ్రేమకుం
గనబడు నా సురూపమున నారతమశ్రిల తర్పణమ్మున
ల్పును బలివెట్టునామె పరిపూత చరిత్రము, నార్తలోక సే
వనము వ్రతమ్మొనర్చుచును పాసనజేయుబిరియార్చి
తమ్ముగన్.

కం. నెలగడచెనొ! లేదో! ఆ నెలతపయిన్ వెజ్జనాలి
నీచపుదృష్టిన్
తలపడి యనుమానింపగఁగలతలు గృహమందుఁబుట్టె
గలికి బాగులగన్.

కం. చీటికినూటికి నేదోమాటకు నా వెజ్జబోటి
మగనినిఁదెగడున్,
మాటకు ననాథనేదోపోటులనగ్గించి వేళిచు
పుట్టినీనించున్.

తే. గీ. చచ్చుతనమని శాంత్యహింసలను దిట్టి
భక్తి నొక వెట్టిగానెంచు వారులేరే ?
ప్రేమదుష్కామమైతోచు పిశునమతికి
సత్యమాదర్శమకానె యసత్యరతికి ?

ఉ. సంకుచిత స్వభావులక సంస్కృతమార్గము లెన్నదోచు ని
ప్పంకనదీప్రవాహమునుబందులుమెచ్చునె ? తుచ్చవాసన
పంకిలుతై నిరంతరమపార్థములంగ్రహించువారు తా
వంకలు పెట్టకుందురే ? యవకృమనోహర భావజీవికిన్.

కం. లోకముచీకుది, ఆ యవివేకమునకుఁగురియొనర్చు
వెన్నుకొ, మన్నుకొ
ఏకునుజారులుగాని కవాళొనడ్యయొకనాథ
బ్రతుకునజెతుకకొ.

ఆ. వె. హద్దుమీరిపోయె నా లివెజ్జండేమి
చేయఁగలడు లోన జివుకుచుండె,
ఎంతవారికైన నిల్లాలు చెడుదైన
గౌరవమ్ము నీట గలిసిపోదె ?

చం. అదటి సుచుంతలేక విసయమ్మునయమ్మునీమ్ముసొమ్ము నై
ముదమును గూర్చువారుచయి ముఖ్యులునై పురుషుల్
చరించినన్
పదపడిభార్యదుశ్చరిత, పాత్రయు, మూర్ఖ, యభాగ్యయైన నే
మొదవెడుకీర్తి వారలకు ? మూడెడుకీడును గోడుతోడుగా.

శా. దారిద్ర్యమ్ము భరింపవచ్చు వెతలన్ దాటంగనౌవ్యాధినో
దారిన్ మాన్యుగవచ్చు, బ్రహ్మమునుసంధానింపగావచ్చు, స
చ్చారిత్రమ్ముగలట్టివారలకు లేశమేనియిమ్మానె? యా
ఘోరకూరిత రావమాన విషవత్కుంభీన సావాసముల్.

తే. గీ. ఎంతయో? యోర్చెనాదీన యీయవజ్ఞ
గాని, తనమూలమున వెజ్జకలతవడుట
గాంచి యాయూరు విడిచిపోనెంచి యొక్క-
రేయి తెగియించి యిలువీడిపోయెనయ్యో !
“వెదకి దీనులకేవచ్చు వేయివెతలు”

ఆ. వె. శరణఁగోరి దేశసంకటానస్థతో
 బలురకములవారు వయనమైరి
 ఇట్టి కాందిశీకు లెందరెందరొకలా
 రందుకలదు మనయనాథ యొకతె.

ఆ. వె. ఊడిగంబు జేయనొప్పుతప్పనఁబోదు
 చేయిచాచియడుగ హేయమనును,
 కూలినాలి చేసి కాలమ్ము గడపును
 అలసిపోవునొంట బలములేక.

ఆ. వె. కొన్ని నాళ్లుగడపె కూలినాలినిఁజేసి
 యూడిగమ్ముఁజేసి యొకవిధాన,
 అంతగర్భ భారమధికమాటంజేసి
 అడిగికొనుట తప్పదయ్యె నింక.

ఆ. వె. అడిగికొంచు గొన్నియాత్రలు సాగించె
 కడుపుకింతకూడు కట్టకుడ్డ
 కరువెయ్యె నామె గర్భమ్ము బరువయ్యె
 గూపుమారె పోల్చునోపరెవరు.

భిక్షు కి

ఉ. పూతచరిత్రమై నిఖిలభూషణమై నిజదేశసంపద
 ద్భూతికి హేతునై కళకుదోహదమై మహితప్రభావమై
 ఖ్యాతినెగన్నదయ్యు తమకాంతులఁబాసిన కామినీమణి
 వ్రాతము చిచ్చు జొచ్చునటు వచ్చును మచ్చును
 మాయలేకయే.

శా. ఆ నిర్లింగదరిద్రతాద్రవ మహాహైన్యమ్మునన్ముని యా
 దీనస్వాంత, కఠోరగర్భధృతికెంతేనంత చింతింపదో !
 ఆ నైరాశ్యతమస్తమస్వినుల బాహావ్యాప్తినాలుప మై
 లేనేలేదొక లేతవెన్నెల మెయిన్ లేబ్రాయమున్నేయపకా.

ఉ. చింపిరి గుడ్డకట్టుటది చింతలబొంతలకుట్టు మేనిపై
 బింపిరి పట్టుబట్టెలవి వేదలబాధల కాటవట్టు ని
 మ్నంపు నిరాశదృష్టులవి మానవసృష్టికి నష్టపృష్టులే
 కొంపనొ ముట్టకెయ్యడిగి కోలదిదేశము గోలవెట్టుటే.

చం. ప్రాణయతరంగ డోలికలపై మధురమ్మున గాఢమైన జీ
 వనవధమందు మోదమొదవన్ బయనించిన యా విలాసనా
 కనునిటులోతుఘాను పెనుగడ్డయియడ్డుట మున్గుచుండె నెం
 దునుదరి జేకునే ? సుడినథోగతిఁబట్టి మునుంగకుండునే ?

చం. ఇదియొక సిద్ధహస్తుడగు నీశ్వరశిల్పి యనల్పకల్ప నా
భ్యుదయము జూపి మానవవిభూతినిలో తునెఱింగి నేర్పుకో
పొదిపిన ప్రేమమందిరమపూర్ణమునై శిథిలావశేషమై
ఘడంగనుచుండెనిట్లు పరిధూతధరావివరాంతరాప్తయై.

చం. మొలకలద్రోసిమోసలకు చుచ్చట రేకులమూసిలేగొనల్
మెలికలువాసి పూతకెలమిందలపెట్టిన తీవయిద్ది, జా
బిలిచలువక వలంచి తొలిఁబెట్టిన యీకళికమ్మునొక నీ
వలగనరాదు వేటుపడె వాడుటమాడుట గూడ చూడనే?

చం. కఱిగిన గుండెలో, మఱిగికొరిన బాష్పపు ధారతోనదే
కరుణరసమ్ము జిమ్మునొకగాజు కలమ్మునుజేత బట్టి యే
బరువు భరింపలేని అతిభావుకుడే కవివాసిపెట్టెనో ?
చెగుచునున్నదీ కవితజ్జీర్ణములై విడిపోవవర్ణముల్.

చం. ముడియిడలేదు జుట్టునటుముంగురులన్ ఎగబెట్ట బోదుముం
దడుగిడలేదు, నోరుతడియారిన నూరటలేదు గోడునన్
తుడువగలేదు చెమ్మటలు తూలుచుఁదూలుచుఁబోవుదీనయే
గడపనొకూర్చొనున్ క్షణము, గర్భభరమ్మతిదుర్భరమ్ముగాన్.

శరణార్థిని

తే. గీ. అదినిదా ఘోగ్రీలా విహారవేశ

అంటుకొను భూమినడుగిడ మంటలెగసి

ఉగ్రినిశ్వాసముల నించుచుండె ప్రకృతి

కాని యాకలిమంట యద్దానిమించ

అర్థనగ్నతనద్విగ్నయై కఠోర

గర్భభారమ్ము దౌర్భాగ్య ఘటభరమ్ము

అణచివేయుగ నడుగులోనడుగు నిడుచు

నొడలుతడియగ జెమ్మటలూరిపార

కండ్లు పొగరులుగ్రిమ్మ గడ్గదముగదుర

‘అమ్మ ! అమ్మయ్య’యనుచు నే గుమ్మమునకొ

దీనభిక్షుకి చనునదే దేవురించి

శూన్యభిక్షాకపాలమ్ము జూచుకొనుచు.

క. ఆకనుదోయిలోఁదొళుకునశ్రులు ట్టుబ్బహృదంతర వ్యథా

భీకరదావకీలలఁదపించి ద్రవించి స్రవించి యా విరుల్

పైకొనుతేనెతెమ్మెతలు భగ్నవిలగ్న మనోరథమ్ములే

! గాక పదేషదే యుడుకుఁగ్రిమ్మిన నిశ్వసనమ్ము జిమ్మునే ?

ఉ. నిండదు భగ్నపాత్రమిది, నింపుతలంపునులేదు, ఎవ్వరో
గుండెకలట్టివారు తనకో కబళమ్మును బెట్టనుందురట
చెండినయాస నూతఁగొని యేగుచునున్నది దీనురాలు, తో
డెండిన యాపరాళి సుడిలెత్తిన గాడ్వన ముక్కలైచనన్.

ఉ. 'పక్కున'నవ్వదే ! విరగ బాటున చేటుకు లోకమెక్కిళ్ళుల్
బెక్కులువచ్చుదాక పరవీడన కీడనకాగ జూడదే !
కక్కులకశ్లేమైనియతి, కాలముగాలము గాగ తిండికిన్
గక్కురితై యెదల్ జివికి కాలినవారికి లేరుబండుగుల్.

శా. నారీత్వమ్మొకదుర్బలత్వ మదియు నైవధవ్యమున్ ప్రాయమం
దూరూరందిరుగాడు లేమియును, మున్నోగర్భిణీ దుర్దశా
ప్రారబ్ధమ్మునుగల్గ లోకమునరవ్వాదిట్టకేలోటు ? యె
వ్వారో ! 'జాతినహానుభూతి'యని కబ్బమ్ముల్ సెప్పగా
లాభమే !

ఉ. ఆకలిమంటమీద నపహాస్యమవజ్ఞయునింధనమ్ములై
సాకగమున్నె వేల్చబడిచచ్చె మనమ్మభిమానమైన నీ
లోకపుఁదీపియేది తనలోకలదో ! అతిదుర్భరమ్ము ని
త్యాకులమైన జీవనము త్యాగముసేయఁదలంచదయ్యయో !

ఉ॥ “మైనముకాదు మీ కడుపుమంటల కుంగఱుగంగపాకుఁబా
 రేనలరాతిగుండెలవి, రిత్తగఁబోవునె మీ యునుర్ల ఘా
 టైనను, నూర్పువేడిపొగరైనను తాకదె? పేలిపోవె? శే
 పైనను చక్కచక్కలయి పాటునకట్టడియందు పొందవే ! ”

తే॥ గీ॥ “అరయదుఃఖాంతమైన యే కాంకి యిద్ది
 చివరిదీ దృశ్యమును ప్రదర్శించుచుండె
 సూత్రధారియు, నేర్పరి, పాత్రముచిత
 మైనసామాజికులు హృద్విహీనులగుట
 తద్రినానుభవమ్ము సుంతైనట్లేదు.”

శరణారిని

తే॥ గీ॥ చండమార్తండ భీకరజ్వాలనమును
దట్టుకొనలేక ఒకనీడపట్టుజేర
నతిప్రయత్నముతో నడుగడుగునిడుచు
నామెయొకయింటి యరుగుపై నడుగు బెట్టె.

కం॥ “అమ్మా ! కుత్తుకతడిలేదమ్మా ! నీళ్ళివవమ్మ !
దాహముతల్లీ !
నిమ్మశములేదు నిలబడఁ గ్రమ్మును జీకట్ల”టంచు
గాసిలియడిగెన్.

ఉ॥ “నూటికిగుడ్డకు న్నెదకికొంచు శ్రమించుచువిశ్రమించ నో
నూటినిచోటులేక తమగోడులెతోడయి చెట్టునీడ నా
నూటికిఁగాలమున్నడపు సగ్నదరిదుగ్రిభగ్నముద్రలన్
నూటినిఁగోటిచేసిన యనూనధనాంధులు గాననేర్తురే ? ”

ఉ॥ “మంచు, గులాబివాసనల మాదకద్రవ్యము శర్కరాదులన్
నించుచుమేలవించి మధునీరముద్రావుచు సేవలందుచున్
మించులవీవనల్ తిరుగుమేడలపై పవళించువారి కొ
క్కించుకయైన దీనులనికృష్టతపై తగుదృష్టియుండునే ? ”

తే॥ గీ॥ ‘భుక్కు-భుక్కు’ని యరచుచుఁ గుక్కయురికె
ప్రక్క హేమక్కులోపాప ‘బావురన’ చ
‘ఓక్కుమని’ లేచె శ్రీమతి ప్రక్కనుండి
చక్కుకొని పోయెడల, రాద్రమెక్కె భామ !

తే॥ గీ॥ “ఎవ తెవే ! దయ్యమా ! గడపెందుకెక్కి
నావె, ‘పో’ ‘పోవె’ పింజారి! లేవవేమె ?
ఓసిరాస్కల ! బద్దాప ! ఒసలవేమె ! ”
అనుచుఁగోపించి కారులనరచె భామ.

తే॥ గీ॥ “అమ్మ ! దయలేద ! నిండుచూలాలినమ్మ !
దాహమగునమ్మ కుత్తుకతడియిగిచ్చె”
ననుచుఁ బ్రతిమాలు నా యభాగినిని బట్టి
తిట్టికొట్టగ జేగఱి బట్టె భామ.

తే॥ గీ॥ ఉక్కచే నిద్రపట్టక యుబుసుపోవ
ధూమపానమ్ము సేయుచుఁదూగుకుర్చి
పైనఁబ్రతికఁజదువుచుఁబండుకొన్న
నాగరకుడైన ఆయింటి భోగియపుడు

విసిగి కోపించివచ్చెను వెతికి నులికి ;
 అన్నిరీతులఁదనప్రియురాలి ననుస
 రించుచుండుట యే వ్రతమంచు నెంచె,
 అందుకొనెకట్ట దీనపై నాచివినరె.

ఆ మదాంధుడు గనుటెటుల లామెదశను ?
 ఉచితరీతిని బోవగనోవుటెట్లు ?
 వెలితిగుండెకు లోకము తెలియుటెట్లు
 ఇందుముందున నేమనానా ? ఎరుగుటెట్లు ?

ఆ కళోరుడు కర్కశహస్త మెత్తి
 వినఁకొట్టినకట్టయుఁ గొనదులేక
 తగిలెనా దీనభిక్షుకితలకుఁ బగిలి
 రక్తధారలుబారె బరాబరగను.

తే॥ గీ॥ మండుటెండకు నొకపిట్ట మఱిగిపడియె
 నిండుచూలాలు తెలివిలేకుండఁబడియె
 పిండ మా గర్భముననట్టె పెనచుకొనియె
 గండుధనికుని పాపమ్ము నిండుకొనియె.

కం॥ ‘యల్లు’మనగుండె తలుపులు ‘ఘల్లు’మనన్నూసె ధనిక
భిల్లుడు, జనులున్.
‘గొల్లుమని’ చేరిరట మూర్ఛిల్లిన యా దీనకువచ
రించిరి తల్లుల్.

కం॥ “పెట్టకపోతేపోయెను కొట్టగ తెగులేమి ? చేయి
గొడ్డలు కట్టా
చిట్టముగట్టెనే? ‘గుండెలు’ ” నిట్టలనొగిదిట్టచుండి
రింతులువంతన్.

తే॥ గీ॥ తాకికము నాగరకతయు మాకుఁ తెలియు
ననుచు గర్వించి పత్రికలఁజెత్తిప
సహజమకాదయ, సౌశీల్య శాంతవృత్తు
లబ్బునే గబ్బిలాలకు డబ్బుగలుగ ?

తే॥ గీ॥ కఠినులై స్వార్థపరులౌచు, గర్వపడుచు
నున్నవారికి నధికార మొప్పుపదవి,
గొప్పచదువును, ధనమును, కులముకలుగు
టదియు లోకమ్మునకు ముప్పెయకాట, నిజము

తే॥ గీ॥ ఛీ-చి ! యీ నిష్ఠురుల దలంచినయఘమ్ము
 వరలు వీరలె పాపాల భైరవులన
 ఈ కసాయిల యనాసులింకెత్తరాదు
 ఆ యనాథకుఁకాగలదంతయయ్యె.

వెనుక నా తుచ్చభోగికి వేనవేలు
 ఖర్చులైనను శిక్షలు వైదులైన
 దీనబ్రతుకునె ? దుఃఖమ్ముతీరునొక్కొ ?
 ఆమెకథయింక దుఃఖాంతమాను దల ప.

ఉ॥ లోకపుమాటపోటు, పతిలోకములే వీడ్చిరాటుచేటుగా
 పాకుక్షుధా పిపాసలను పాములకాటును, తోడులోటు, నా
 పాకభరోదరమ్మడిరిపాటును, వేటునఁగల్గిగాయమున్.
 సోక్షిహతాత్పరసూతియగు సూచనలయ్యెను బోటికక్కటా !

తే॥ గీ॥ దయయు స్త్రీత్వాభిమానమ్ము ధర్మరతియు
 పెనఁగిఁకొనఁజూచి యీ దీనవనితగతిన్
 అచట లేమలు సంభ్రమాయత్తలగుచు
 నెట్టులెట్లులొ చాటునుఁబెట్టిరిట్టె .

తే॥ గీ॥ వలయు నుపచారములఁజేయ వనితలెల్ల
తెప్పరిల్లుచు నా దీన తెరచికనుల
బ్రసవమగుటను గుర్తించి భయముతోడ
నొడుకుచేతుల మునుఁజూచె బుడతఁడవ.

ఉ॥ కాకులమూకలై పదునుకాచిన మేకులుబాకులొచ్చు నే
కాకిగఁజేసి లోకులటు కారులఁగూయుచుఁగోరలాని చీ
కాకునుఁబెట్ట నోర్చుకొనె గాఢదరిద్రము ముద్రిఁగొట్ట ని
క్కాకనుస్మృక్క నీ శిశువుగల్గెడునన్ గలగాంచికాదాఁకో !

మాత

సీ॥ చిదిమిన బాల్ గారు చిన్నారి వయసులో

పిల్లబొమ్మల నోడిఁబెట్టినమ్మ
ముద్దులొక్కెడు లేతమొలక ప్రియమ్మన
పిన్నపాపల జంకఁబెట్టు తల్లి

తరుణియై రేబవల్ తాగన్న కడుపుకై

తీపికలలఁ గాంచు దివ్యమాత

‘వంశకర్తయగుచు వర్ధిల్లు మా బాబు’

అనుచు బ్రాత్రుల యూహ దనియుజనని

తే॥ గీ॥ మధురనిస్వార్థ ప్రేమసామాజ్య భద్ర

వీరిపై మంగళస్నాన ప్రీతితోడ

ఈనువు, మననును, పని, యేకతను నమర్చి

బలియొనర్చెడు మాత సంబరము పడదె?

(ఎట్టికష్టమ్మునను పుట్టుపట్టి కొరకు)

చం॥ పులకితయైన వృద్ధి, యరపూచిన పూవుల తేనెవెన్నెలన్

గలకలలాడు వేకువవికాస విభూషితయానుషస్సుతో

ల్దొలుత సువర్ణ రేఖలనుదోచెడి తూరుపుకై తనేరుపై,

యలరెడు తల్లిప్రేమ నరయన్ గలవారలె ధన్యులీధరన్.

సీ॥ స్వార్థరహితము నీర్వా విరహితమునై
మమతామహత్వ మీ మాతృప్రేమ
శుభకామనామేయ శోభాసమేతమై
తత్వసుందరము నీ తల్లిప్రేమ

హేయనిష్కాసమ హింసావికాసమ్ము
జ్ఞానోదయమ్ము నీ జననిప్రేమ
ధర్మకవచముగా నిర్మలకర్మల
నెమ్మిరక్షణ జేయునమ్ముప్రేమ

తే॥ గీ॥ త్యాగసద్యోగ సాధనోద్యోగ భాగ్య
మనుషమానంత వాత్సల్య భరితచరిత
మమృతమున్ వాగగోచర మచ్ఛమైన
మాతృప్రేమయే భువి పరమాత్మయనగ.

శా॥ ఆ మాతృత్వ పవిత్రభావనలు బాల్యావస్థలో నాటలన్
లే మొల్లై, ప్రథమార్తవమ్మునఁజిచ్చుల్లై పూవులన్బాచుచున్
సీ మంతోత్సవవేళకున్ మధురసోత్సేకమ్మునన్ బిందెల్లై
యే మూడాధుననో ఫలించిరసమెంతేఁజిల్కునున్ నన్యమై.

పా|| హైందవ సుందరీమణుల యందుఁగలట్టి పవిత్రసంస్కృతుల్
గ్రందును మాతృధర్మమువికాసము పొందిననాడె, నాడెయా
నందములే మకుందన సమాజమునన్ బ్రతిపత్తి నాడె, స్వ
చ్ఛందతనాడె జీవితపు జాలున జాగృతసార్థకత్వమున్.

కం|| కనిపెంచిన తల్లుల కుంగనికారముమెండు కష్ట
కాలములందున్
తనవారిమించి యుపకృతి వెనుదీయకఁ జేతురెట్టి
వెలదికి నైనన్.

తే|| గీ|| ఎందరో! చేరిరందును ముందు నడుము
కట్టి యా దీనయుపచార కార్యములను,
శ్రద్ధగా జేయుచుండెను శాంతయ నెడు
శాంత పేరుకు దగినది కరుణగలది.

చం|| కరువతిఘోరవకాటఁ దమకాయముదక్కు-వయకాటభర్త కున్
బరువగునట్లుఁగాక సదుపాయముతోఁబొదుపైనరీతి ని
ల్లరసియొకింత తీరికను వ్యర్థముసేయదు కాలమామె, త
న్నిరుగుపొరుగు మెచ్చుకొననింతుల కెంతయుమేలుబంతియై.

కం॥ గంపెడు పిల్లలుకలదియు నింపైన మనమ్ముకలది
నేర్పెనడియున్
సొంపైనగొనముకలదని, యెప్పుడుగాఁజెప్పకొందు
రెందును నామెన్

ఉ॥ ప్రక్క నెయున్నయామెఁగని పల్కెనభాగ్య నవప్రసూత ము
న్నొక్క నిమేషమాత్రము కనుంగొనె పాపను పాప !
మంతలో
బిక్కమొగంబువైచి నిరుపేదమనంబున నేమితోచెనో !
చెక్కులనిరుజార తనచేతిని ఆ యమచేతియందిడెన్.

చే॥ గీ॥ “అక్క ! మాటాడఁజాల నాయాగమగును
పెంచిపెద్దగఁజేయు మీ బిడ్డనీది
దయతలంచుము తప్పుగాఁదలపకమ్మ
‘అమ్మ’యని పిల్వ నీవెనేనగుచు విందు
నపుడెఱొంటించు నాయాత్మయనుచు నమ్ము
మక్క ! ‘ఒకమాట’ ఈ లేఖనందుకొమ్ము
భద్రముగనుంచి పాపకుఁబ్రాజ్ఞతఁగని,
ఇమ్ము ఇద్దియె నే దాచి యిడినసొమ్ము.

అనుచు సందిచ్చి యాయాస మధికపఱాట
 కనులమూసెను దీనాత్మతనుపుఁబాసె,
 పత్రమున్ బిడ్డనందెను భద్రమహిళ
 కగుణయుష్పంగంగన్నీరుఁగార్చిరంత.

సందేశము

శే॥ గీ॥ కాగితముఁజూడనుత్కంఠ కలుగనంత

జదివె నా చాన కన్నీటు జాలుతుడిచి

పుట్ట బోయెడు పాపసంబోధనమున

నా యభాగ్య స్వసందేశ మాలిఖించె.

ఉ॥ మాతఃకులమ్ము దీర్చుకొనుమా ! కనుమా నిజ

మానుషత్వ మే

రీతిని పూతమానా, విపరీతమతమ్ములనమ్మబోకు మా

చేతల నీతివ్రాతల విశేషతఃజూపుము మర్త్యజాతికిన్

జేశన యొప్పుగా నమరజీవివి కావలె నీవు పుత్రకా.

ఉ॥ జాతీమతాది మార్గములు సంకుచితమ్ములు పంశికకంట కో

పేతములట్టుజేసి యవివేకులు మ్రుచ్చులు విశ్వసౌహృదా

ఘాతమొనర్చు చిండిరికకావలె భావవిశాలమార్గముల్

ఆతలఁపుల్ వెలాన్పుము నయానునయమ్ముల నీవు పుత్రకా!

ఉ॥ మూతలుపడ్డవై మురిగిముక్కుచునున్నవి మూలసూత్రముల్

తాతలఁగోతులట్లరసి తాముతలక దలఁబెద్దలైరి, ఏ

కూతలొవ్రాతలైవెలయ కూటికిగూటికి వాచిరెందరో !

నీతిబలమ్ము కావలయునిప్పుడు నీ వదికూర్చు పుత్రకా !

ఉ॥ ఈతకులోతుకల్లునె ? సహిష్ణుతకున్ బరువేది ? దీక్షకున్
 గ్రాతయుఁగ్రొత్తలేదు, ప్రతిభాయుతుడొక్కడెచాలు విశ్వవి
 ఘ్యోతిగ సర్వమానవ సుఖంకరుడై చనునగ్గి గామియై
 ఆతని వెన్నెనన్నియుఁదమంతటవచ్చును నమ్ము పుత్రీకా !

ఉ॥ భూతదయా పరత్వమతి భోగవిరక్తియు విశ్వసౌహృద
 స్ఫీతియు గల్గి దుర్మధనపీడిత జాతులనుద్ధరింపుమా !
 మూతిబిగింపులకొవెదకి మున్నునుకన్నులవిప్పజెప్పు మా
 రాతిరి బేరగాండ్రీదరి రాలఁజరింపుము నీవు పుత్రీకా !

చం॥ చదువధికారమున్ గులము, సంపదలియ్యవి దుష్టబుద్ధులకొ
 మద మొదవించు; వారికి గనంబడరాదులు, ధూర్తవృత్తి నా
 పదలు ఘటెంత్రు లోకమున వారలెవారికి లొంగకుండి నీ
 హృదయముదిద్దుకొమ్మవల హీనమనస్కులదిద్దు పుత్రీకా.

మం॥ సంసారమృదిదుఃఖసౌఖ్యముల శశ్వద్భ్రాంతియీభ్రాంతిచే
 హింసాహింస పథముల్లేర్పడువృత్తమేశక్తియో ! ధర్మ వి
 ధ్వంసాయత్తులు హింసనేగుమరు సత్యాహింసనీత్రోవ, 'సా
 హంసోహమ్మని' దీనబంధులు ప్రయాణాయత్తులౌపుత్రీకా !

తే॥ గీ॥ గాంగ నిర్ఘర రంగత్తరంగ గతిని,
భువనమోహన నవవేణు రవళిసరత్తీరి
ప్రేమవిశ్వాసముల మేళవింపుమిద్ది,
సర్వమంగళ మాంగళ్య సంగ్రహమ్ము

బ్రహ్మపుర శిరోమణి ముద్రికాలయములో శ్రీనివాసాచార్యచే ముద్రితము

